

Ця дівчина не просто так, Маруся.
Це - голос наш. Це - пісня. Це – душа.

Л. Костенко

Дівчина з легенди

Автор презентації: Лізановська Л.Ф.,
завідувач сектору
наукової бібліотеки ВНМУ ім. М.І. Пирогова

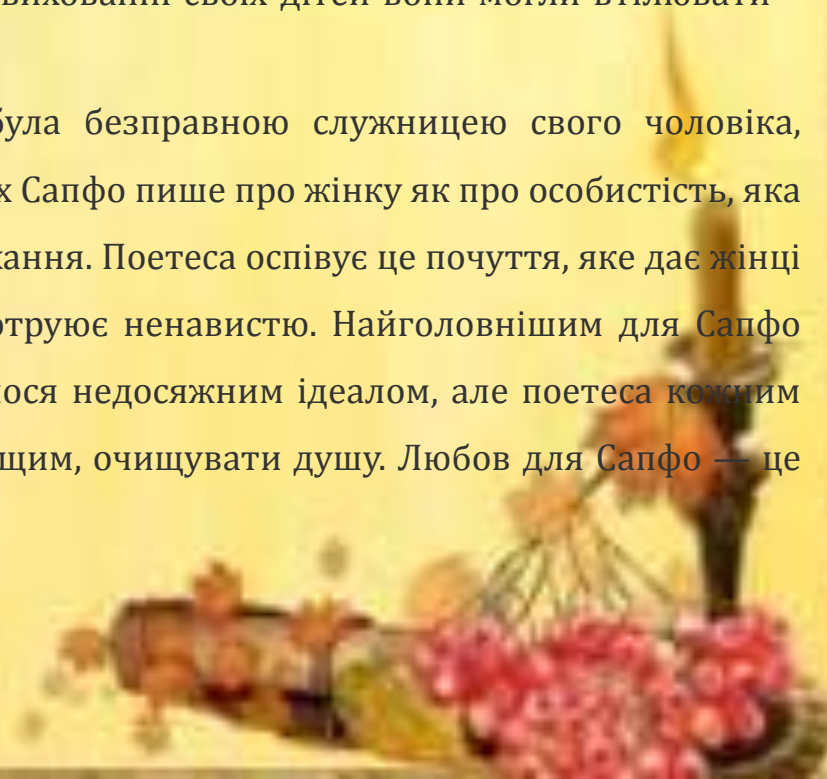
Маруся Чурай - українська Сапфо

Легендарну пісню Марусю Чурай часто називають українською Сапфо.

Сапфо — це геніальна давньогрецька поетеса, яка жила у VI столітті до н. е. у місті Мітілені, столиці острова Лесбос, вона заснувала «Дім Муз» — своєрідну школу для дівчат, яких тут навчали музики, танців, співу, гарних манер, щоб у подальшому подружньому житті, у вихованні своїх дітей вони могли втілювати ідеали гармонії.

У більшості європейських країн того часу жінка була безправною служницею свого чоловіка, виконувала роль продовжувачки його роду. У своїх творах Сапфо пише про жінку як про особистість, яка має право на щастя. Основна тема творів Сапфо — це кохання. Поетеса оспівує це почуття, яке дає жінці щастя і розпалює ревності, наповнює життя радістю і отруює ненавистю. Найголовнішим для Сапфо було у вирі почуттів зберегти чистоту душі. Це видавалося недосяжним ідеалом, але поетеса кожним своїм рядком доводила, що кохання має робити світ кращим, очищувати душу. Любов для Сапфо — це радість і страждання, одкровення і найбільша таємниця.

*Її пісні – як перло багатоцінне,
Як дивен скарб серед земних марнот*

Маруся Чурай - дівчина з легенди чи історична постать? До цього часу достовірних доказів немає. Але в народі розповідають, переспівують долю цієї дівчини, що мала незвичайний голос і здібності створювати і співати пісні, але ж і життя її незвичайне!

Скільки їх, талановитих, відданих українському народові, дівчат народила Україна! Вдячний їм наш, щедрий на мудре слово, народ оспівав у піснях, думах, легендах.

А найталановитіші поети, письменники опоетизували їхню неповторну долю у своїх творах.

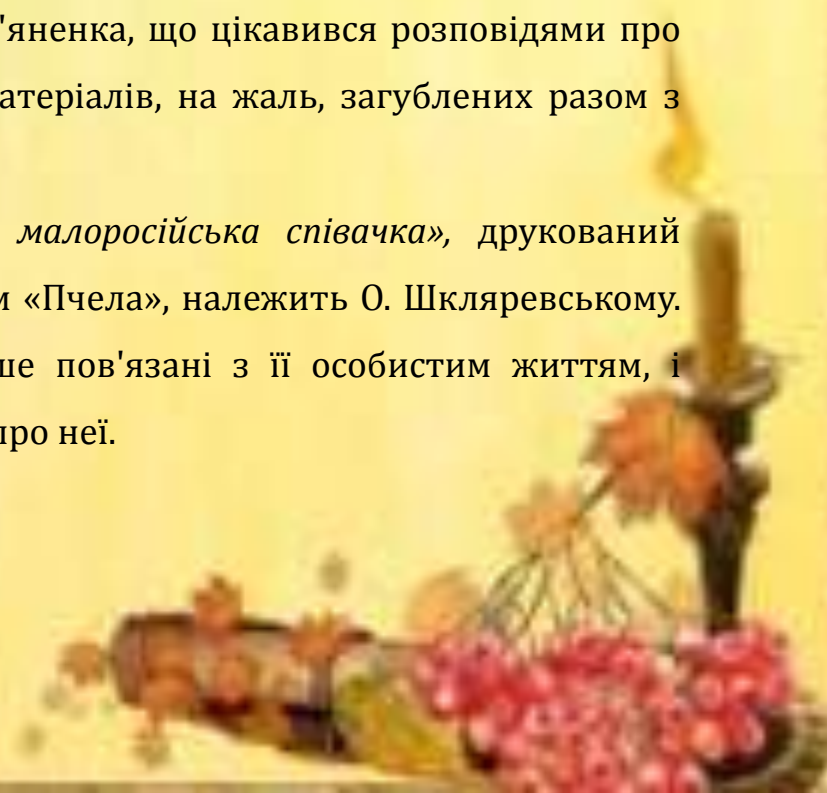

Перша спроба показати справжні події з життя Марусі Чурай належить письменникові Г. Бораковському, який, використавши розповіді старого козака з Полтавщини, створив драму *«Маруся Чурай — українська піснетворка»*.

Через вісім років В. Самійленко написав віршовану драму *«Маруся Чураївна»*, в якій, дійсні факти дещо щедро пересипані авторськими домислами.

У 1839 році в книзі «Сто русских литераторов» надруковано історичну повість Олександра Шаховського *«Маруся — малоросійська Сафо»*, на початку якої автор вказав, що «зміст повісті заснований на історичних фактах». О. Шаховський не був фольклористом і відомості про героїню одержав від Г. Квітки-Основ'яненка, що цікавився розповідями про Марусю Чурай і зібрав про неї велику кількість матеріалів, на жаль, загублених разом з архівом письменника.

Ще один біографічний нарис *«Маруся Чурай, малоросійська співачка»*, друкований упродовж 1877—1879 рр. петербурзьким журналом «Пчела», належить О. Шкляревському. Автор зазначає, що пісні Марусі Чурай найчастіше пов'язані з її особистим життям, і наводить багато зібраних фольклорних матеріалів про неї.

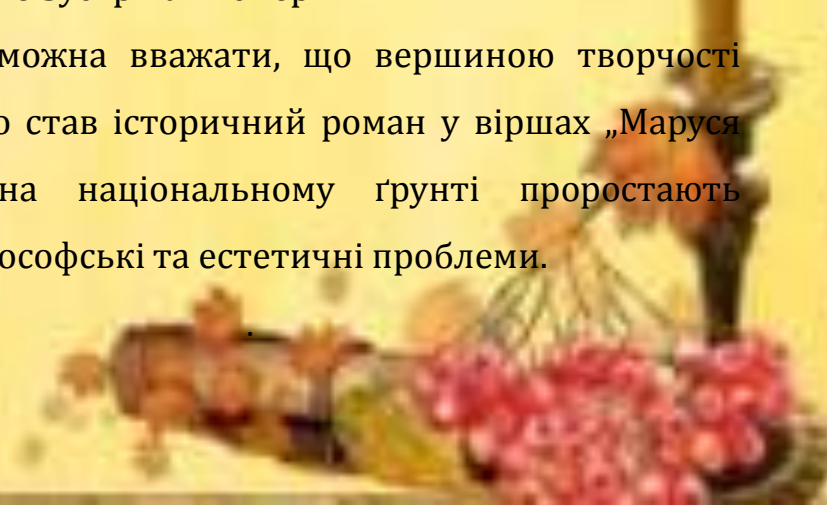

Ось як змальовує портрет Марусі Чурай, Г. Квітка-Основ'яненко. Він дає нам змогу уявити героїню: *«Маруся була справжня красуня і в суто малоросійському стилі: дрібненька, струнка, як струна, з маленьким, але рельєфно окресленим під тонкою білою вишитою сорочкою бюстиком, з маленькими ручками і ніженьками, з привітним виразом ласкавого, матового кольору, засмаглим личком, на якому виступав рум'янець, з карими очима під густими бровами і довгими віями... Головку дівчини покривало розкішне, чорне як смола, волосся, заплетене ззаду в густу широку косу до колін. Чарівність дівчини довершував маленький ротик з білими, як перламутр, зубками, закритий, мов червоний мак, рожевими губками... ».*

Як бачимо, до образу легендарної співачки в українській літературі зверталися багато авторів, але розробляли тему у виключно любовній площині, часто ще й сентиментальній. Ліна Костенко, на відміну від інших, в центр свого твору ставить питання жертвовного служіння співця своїй нації, навіть якщо нація не гідна поки що такого співця. Інша річ, що цей співець її вивищить до свого рівня. До того ж авторка спокушає свою героїню, Марусю Чурай, до роздумів, важкої і ненаситної праці її інтелекту, її небуденних почуттів, її життєвого розуму і досвіду, примушує тяжко каратися за скоєні помилки і в той же час гідно зустрічати смерть.

По праву можна вважати, що вершиною творчості Ліни Костенко став історичний роман у віршах „Маруся Чурай”, де на національному ґрунті проростають політичні, філософські та естетичні проблеми.

У центрі роману «Маруся Чурай» Ліна Костенко поставила психологічний образ Марусі, обдарованої дівчини, яка палко любить свою землю, і любов горить в кожній Марусиній пісні. Її серце виповнюється гордістю, коли чує свої пісні у виконанні козаків. Маруся - вірна дочка свого народу, і свій талант вона віддає народу. Створені нею пісні надихають козаків на боротьбу з ворогом, зміцнюють дух, стверджують національну гідність.

Маруся повністю розуміє важливість свого мистецького покликання. Серце її сповнюється гордістю, коли чує, як козацький полк співає її пісні.

Що нам було потрібно на війні?

Щаблі, знамена і її пісні.

В контексті національно-визвольної боротьби українського народу проти польської шляхти, тих національних змін, що відбувалися в українському суспільстві в середині XVII століття, Ліна Костенко розглядає і історію кохання молодих людей. У романі відображено також основні моменти долі головної героїні.

Тема любові є однією з головних тем у творі. Вона дає змогу кожному із нас відкрити для себе красу і силу людської любові, хай навіть ця любов зазнала зради і привела до трагічної розв'язки.

Проблема "любов і зрада", що теж належить до "вічних" тем, вирішується як складова частина "філософії любові".

Маруся Чурай за переказами, народилася близько 1625 р. в Полтаві в родині козака Гордія Чурая. Якось у бою він потрапив у полон і був страчений. Вважається народним героєм, оспіваний у думі.

Коли Маруся почула, як про долю її батька співає пісню кобзар, з переповненої душі вперше полилася і її пісня.

Маруся зростала з матір'ю, їх обох шанували в Полтаві — через славного батька, а також завдяки Марусиному дару складати й співати чудові пісні.

*І десь в ті дні, несміло, випадково,
хоч мо я пісню склала не одну,
печаль я вже торкнула вперше слово,
як той кобзар торкав свою струну.*

*Я — навіжена. Я — дитя любові.
Мені без неї білий світ глевкий...*

Маруся виросла в сім'ї, де шанувалася народна мораль, де панувала любов до вітчизни. Вона поважала і любила своїх батьків, адже вони були для неї взірцем в усьому. Дівчиною вона мріяла, що колись і у неї буде така любов.

Та особисте життя Марусі не склалося. В неї був закоханий козак Іван Іскра, але Маруся полюбила свого молочного брата, теж козака Полтавського полку Грицька Бобренка. Її кохання виявилось вимріяним, вигаданим.

*Моя любов чолом сягала неба,
А Гриць ходив ногами по землі.*

*Воно на те заходилось спочатку.
Трицько пішов тим часом у похід.
Попідростали верби і дівчатка, -
про це в суді, можливо б, і не слід, -
але ж Маруся так його чекала,
такі літа одна перебула!
Нікому ні руки не шлюбувала,
ані на кого ї очом не вела.*

Перед досвітком весною 1648 року закличні голосні звуки литавр, сурм розтривожили тиху, сонну Полтаву. То там, то тут чулося брязкання зброї, цокіт копит коней.

Козаки полтавського полку мали піти в черговий похід до війська гетьмана України Богдана Хмельницького.

Разом з ними вирушив на війну і Гриць, обіцяючи повернутись. Дівчина чекала на нього 4 роки.

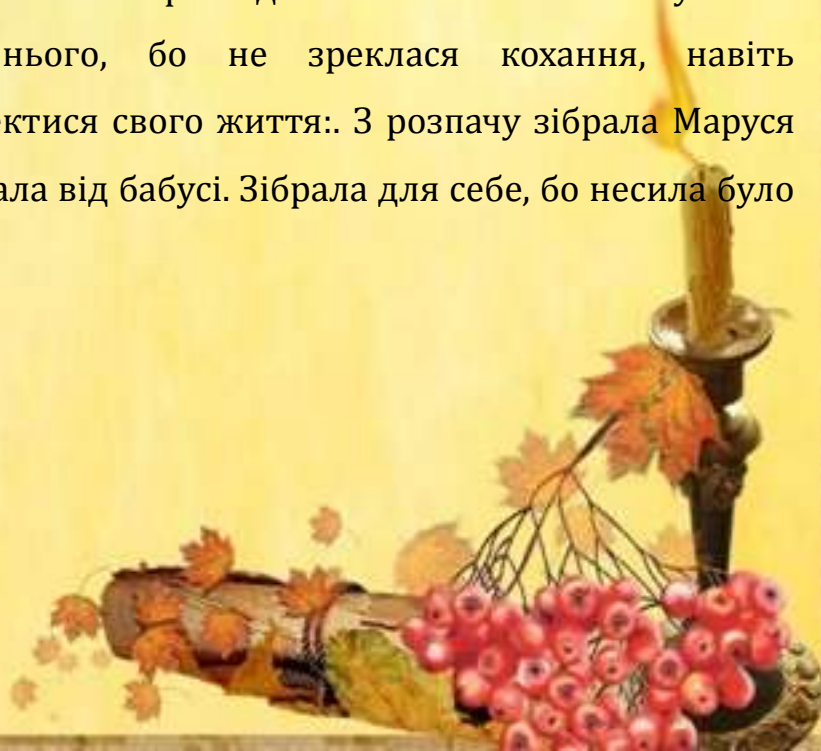

Проте коли Гриць повернувся до Полтави, він вже не звертав уваги на Марусю, бо покохав Галю Вешняківну із заможної полтавської сім'ї.

Але виявилось, то нелегко — вдавати, що кохаєш. І одного разу Гриць знову прийшов до Марусі. Прийшов, щоб полегшити свою душу, не думаючи, як воно було їй. Адже він кинув її на неславу людську, саму зі своїм болем.

Та почуття людської гідності ніхто в ній не знищить — ні Гриць, ні Галя, ні поговір людський. Та й не помсту вона готувала для нього, бо не зреклася кохання, навіть намагаючись зректись свого життя. З розпачу зібрала Маруся зілля, про яке знала від бабусі. Зібрала для себе, бо несла було жити

*Не помста це була, не божевілля
Людина спроста ближнього не вб'є.
Я не труїла. Ще прокляте зілля
він випив сам. Воно було моє.*

За скоєний злочин Марусю ув'язнили в острозі. Влітку 1652 року суд визнав її винною. Про що ж вона думає у ті три дні перед стратою?

Пройшло життя. Не варто було і труду.

Лише образи наберешся вщерть.

Останні дні вже якось перебуду.

Та вже й кінець. Переночую в смерть.

Виявляється, життя тяжить її, таку молоду. Вона стомлена вкрай, зневірена, покинута, і до того ж, як з'ясовується, не винна у смерті Гриця.

... промчали коні проз мою в'язницю.

Копита б'ють вже десь біля воріт.

Це вперше, Грицю, це уперше Грицю,

виходить полк без пісні у похід!

Все тихше й тихше...

Сурми вже не грають... Шум зеленіє...

Дзвони завмирають...

Прощайте, хлопці. Бийтесь до ладу.

А я вже вам і пісні не складу.

*Підсудна очі слізьми не зросила.
І милосердя в права не просила*

І ось Маруся стоїть перед судом тому, що її звинувачують, немов би з ревнощів вона отруїла свого коханого, Гриця Бобренка.

Один за одним постають свідки. Параска Демиха розповідає, як бачила Гриця, що повертався від Чураїв, блідий та сумний.

Кожне слово болем відлунює в душі Марусиної матері. Вона не витримує і промовляє:

Чужа душа — то, кажуть, темний ліс.

А я скажу: не кожна, ой не кожна!

Чужа душа — то тихе море сліз.

Плювати в неї — гріх тяжкий, не можна.

Відтак за нею мав слово Яким Шибиліст. Він розповів громаді, як ріс Грицько, якого Чураї і годували, й до розуму наставляли, бо матері його, бачте, часу не було ним опікуватися: "...воювала — за курку, за телицю, за межу". Маруся та Гриць зростали разом та й покохалися. Дівчина щиро, а от Гриць:

*Він народився під такою зіркою
що щось в душі двоїлося йому.*

Тим часом до суду прибуває посланець із Січі з листом від кошового з проханням про допомогу Хмельницькому. Послухавши, у чому справа, він зауважує:

Ця дівчина...? Обличчя як з ікон.

І ви її збираєтесь карати?!

*А що, як інший вибрати закон,
не з боку вбивства, а із боку зради?*

Ну, є ж про зраду там якісь статті.

Не всяка ж кара має бути незбожна.

*Що ж це виходить? Зрадити в житті
державу – злочин, а людину – можна?*

Майже всі пісні Марусі Чурай мають журливий, тривожний тон. Але дуже часто козаки перетворювали їх на бойовий марш, як це сталося із піснею «Засвіт стали козаченьки». Ця, пісня стала гімном козаків, їхньою обіцянкою розбити ворога і повернутися додому живими. З піснями Марусі Чурай козаки ходили в похід, набиралися сили духу й відваги.

Чи ж думав гетьман про Марусині пісні.

*Такі по Україні голосні,
що й сам не раз в поході їх співав,
і дивував, - безмежно дивував,
що от скажи, яка дана їй сила,
щоб так співати на такі слова!*

Серед різних людей, що зібралися у суді, син Якова Остряниці, Іван Іскра. Цей чесний шляхетний юнак кохає Марусю. Він з'явився під час виконання смертного вироку в Полтаві з універсалом Богдана Хмельницького про помилування Марусі. Марусю звільнили з- під варти.

- За ті пісні, що їх вона складала,
за те страждання, що вона страждала,
за батька, що рзн'ятий у Варшаві,
а не схилив пред ворогом чола, -
не вистачало б городу Полтаві,
щоб і вона ще страчена була!
Щож відпустити дівчину негайно
і скасувати вирок того.

Я суддам я даю таку нагану:
щоб наперед без відома мого
не важились на страти самочинні,
передовсім освідчили мене
про кожну страту, по такій причині,
що смерть повсюди, а життя – одне!

Немає достовірних даних про смерть Марусі Чурай.
Є тільки кілька версій. За однією, вона відразу після помилування пішла на прощу в Київ і там померла в одному з монастирів. За іншою - повернулася додому, хворіла на сухоти й померла на самоті. Мати пішла за межу вічності невдовзі після помилування доньки. Та для українського народу Маруся не вмерла. Вона продовжувала жити у своїх піснях, у творах про неї, створених майстрами художнього слова.

Марусин вік виявився коротким, але її душа жива. Вона живе у виспіваних і випланих піснях, розповідає кожному новому поколінню про щастя і радість, про сум і журбу, про вірність і зраду. Отож скільки лунатимуть її пісні, стільки й житиме її душа. Збережімо пісню — душу Марусі Чурай!

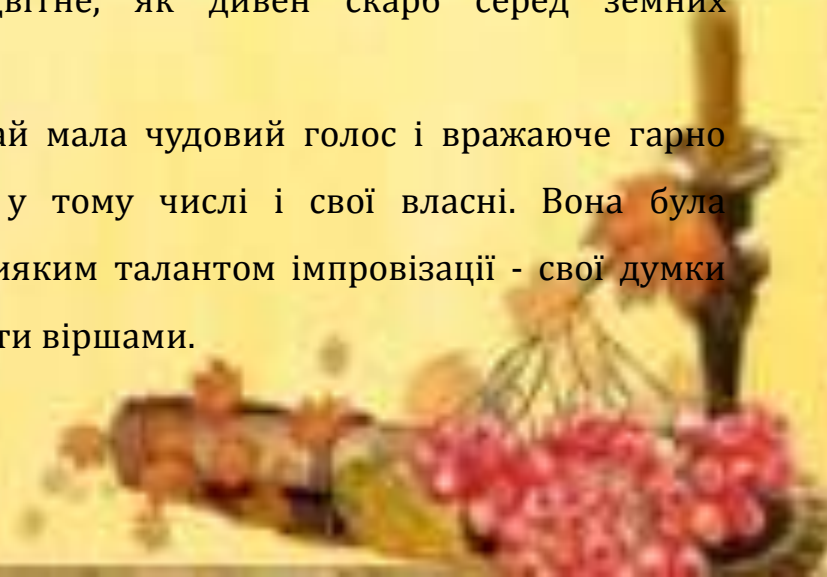

Образ Марусі Чурай — образ митця свого часу, який органічно зливається з образом України. Постать реальної дівчини з народу, обдарованої чарівним голосом і поетичним світосприйняттям, виростає до символу, ніби вбираючи в себе духовний потенціал Вітчизни.

За словами Івана Іскри, Маруся — це голос України, душа її. «Звитяги наші, муки і руїни безсмертні будуть у її словах». Таку ж характеристику дає дівчині й гетьман Богдан Хмельницький, який говорить, що «її пісні — як перло многоцвітне, як дивен скарб серед земних марнот».

Маруся Чурай мала чудовий голос і вражаюче гарно співала пісні, у тому числі і свої власні. Вона була наділена неабияким талантом імпровізації - свої думки могла викладати віршами.

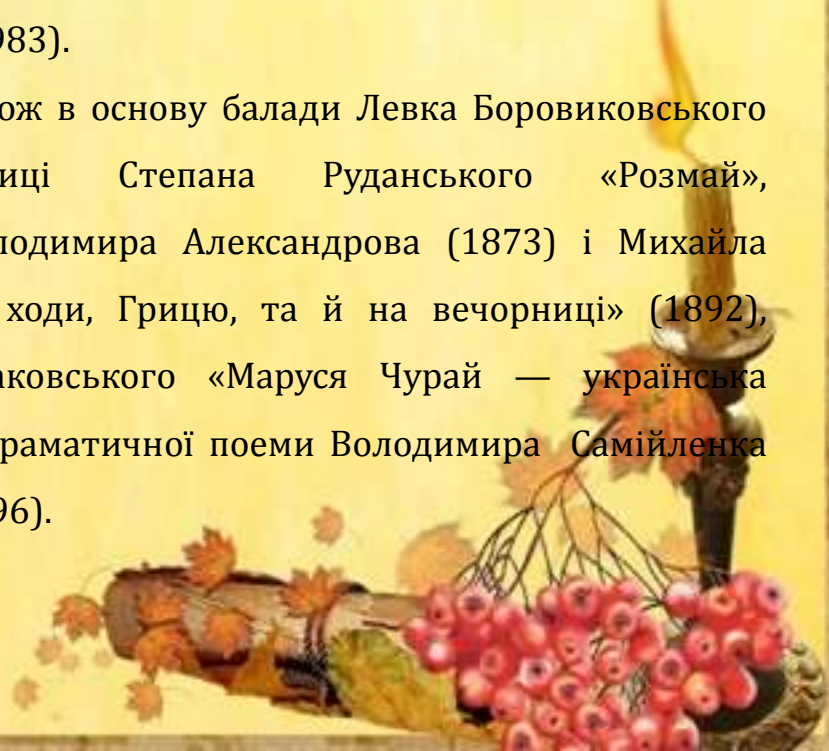

«Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці»

Більш як 350 років тому з уст молодої української дівчини полетіла у світ тиха журлива пісня *«Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці»*. Цю пісню люблять і співають до сьогодні, вона існує в записах фольклористів, обробках композиторів, перекладах на німецьку, чеську, французьку, польську, англійську мови.

Сюжет пісні неодноразово використовувався українськими поетами, прозаїками та драматургами — він ліг в основу близько десяти повістей, романів кількох драм і поем. Одними з найвідоміших є повість Ольги Кобилянської «В неділю рано зілля копала» та історичний роман у віршах «Маруся Чурай» Ліни Костенко (1979,1983).

Сюжет пісні ліг також в основу балади Левка Боровиковського «Чарівниця», небилиці Степана Руданського «Розмай», однойменних п'єс Володимира Александрова (1873) і Михайла Старицького «Ой, не ходи, Грицю, та й на вечорниці» (1892), драми Григорія Бораковського «Маруся Чурай — українська піснетворка» (1887), драматичної поеми Володимира Самійленка «Маруся Чураївна» (1896).

У ХХ столітті за мотивами пісень Чураївни та про неї писали свої твори, крім Ольги Кобилянської і Ліни Костенко, Маруся Вольвачівна (п'єса «Охайнулась, та пізно»), Степан Васильченко, Іван Сенченко та Іван Микитенко (історична п'єса «Маруся Чурай», 1934).

Її також використано в низці творів світової музики, в тому числі і композитором Ференцом Лістом. Ференц Ліст під час гастролей у Києві (лютий 1847 р.) познайомився з Кароліною Вітгенштейн, яка мала маєток на Поділлі у Воронівцях, де гостював Ференц Ліст. Саме тут на теми українських народних пісень «Ой, не ходи, Грицю» та «Віють вітри, віють буйні» він написав п'єси для фортепіано «Українська балада» і «Думка», які увійшли до створеного у 1847–1848 роках циклу «Колоски Воронівець».

Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці,

Бо на вечорницях дівки чарівниці.

Котра дівчина чари добре знала,

Вона ж того Гриця та й причарувала.

Вічна тема кохання, зради і помсти хвилює і бентежить наші душі, як хвилювала душі наших далеких предків століття тому. Чарівна мелодія і високе поетичне слово огортають слухача смутком і співчуттям до бідного Гриця і до дівчини, яка його згубила, до скороминущості й трагічності такого короткого і такого солодкого людського життя.

«Віють вітри, віють буйні»

Сумуючи за коханим, не маючи від нього жодної звістки, дівчина пішла до Києво-Печерської лаври, щоб у молитві знайти заспокоєння. Почуваючись самотньою в чужому місті, вона складає одну з кращих своїх пісень, у якій із великою силою відчувається душевний біль.

Віють вітри, віють буйні, аж дерева гнуться;

О, як моє болить серце, а сльози не ллються.

Трачу літа в лютім горі і кінця не бачу.

Тільки тоді і полегша, як нишком поплачу.

Де ти, милий, чорнобривий? Де ти? Озовися!

Як я, бідна, тут горюю, Прийди подивися.

Пісня «Віють вітри...» завжди була широковідома, а після того, як Іван Котляревський ввів її до своєї «Наталки Полтавки», стала дуже популярною в народі. Відтак їй судилася особлива доля. У 40-х роках ХІХ ст. «Віють вітри...» переклала на англійську мову американська письменниця Тальві, пізніше ця пісня стала визнаною в англо-українському середовищі Канади як англومовна. Німецький поет Ф. Баденштендт надрукував її у власному перекладі у своїй «Поетичній Україні» (1845).

Як твір І. Котляревського пісню «Віють вітри...» перекладено на словенську мову.

«В кінці греблі шумлять верби»

В кінці греблі шумлять верби,

Що я насадила...

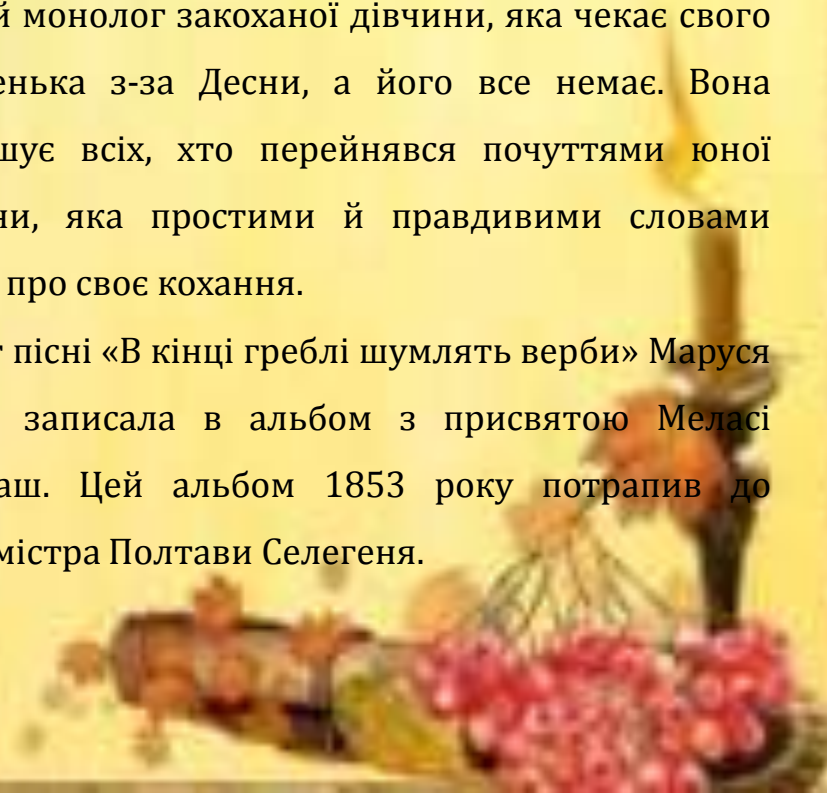
Нема того козаченька,

Що я полюбила.

Пісні про кохання найпоширеніші й найулюбленіші в народі. У них, крім глибокого й сильного почуття взаємного кохання, наявні мотиви розлуки закоханих, чекання, зради.

У всіх регіонах України надзвичайно популярна пісня **«В кінці греблі шумлять верби»**. Це — щирий монолог закоханої дівчини, яка чекає свого козаченька з-за Десни, а його все немає. Вона зворушує всіх, хто перейнявся почуттями юної дівчини, яка простими й правдивими словами співає про своє кохання.

Текст пісні «В кінці греблі шумлять верби» Маруся Чурай записала в альбом з присвятою Меласі Барабаш. Цей альбом 1853 року потрапив до бургомистра Полтави Селегеня.

«Засвіт встали козаченьки»

У пісні «Засвіт встали козаченьки» говориться про те, що козак, вірний своєму обов'язку, вирушає в дорогу — захищати рідну землю. Він змушений покинути матір, кохану дівчину.

Пісня стала відома широкому загалу завдяки Якову Кухаренку, котрий 1836-го року включив її до п'єси «Чорноморський побит на Кубані». Згодом композитор Микола Лисенко написавши до неї музику, ввів пісню «Засвіт встали козаченьки» до своєї опери «Чорноморці» (1872).

Засвіт встали козаченьки

В похід з полуночі,

Заплакала Марусенька

Свої ясні очі...

У 1937 р. її використали композитори Левко Ревуцький та Борис Лятошинський, здійснюючи нову музичну редакцію опери М. Лисенка «Тарас Бульба.» У 1938р. С. Чернецький використав мотив цієї мелодії при написанні «Українського маршу» № 3.

В. Чемерис написав історичну повість «Засвіт встали козаченьки...» (1991), вважаючи, що ця пісня — одна із «найславетніших» пісень Марусі Чураївни, адже її «мине лише небагато часу, підхопить і заспіває вся Україна — від сходу до заходу, від півдня до півночі». У творі використано понад 16 уривків з різноманітних пісень Марусі, пояснюється, як і за яких обставин ці пісні з'являлися.

«На городі верба рясна.»

Серед багатьох її пісень, що виконуються протягом століть, давно стали народними: "Посадила огірочки", "На городі верба рясна", "Зелений барвіночку", "Віють вітри, віють буйні", "Одна гора високая" та інші. Відомо понад 20 пісень, автором яких вважають М. Чурай, але цілком можливо, що їх більше і живуть вони в народі як чудові фольклорні твори.

На городі верба рясна.

Пам стояла дівка красна.

Вона красна та вродлива,

Її доля нещаслива.

Її доля нещаслива:

Нема того, що любила.

Нема його та й не буде —

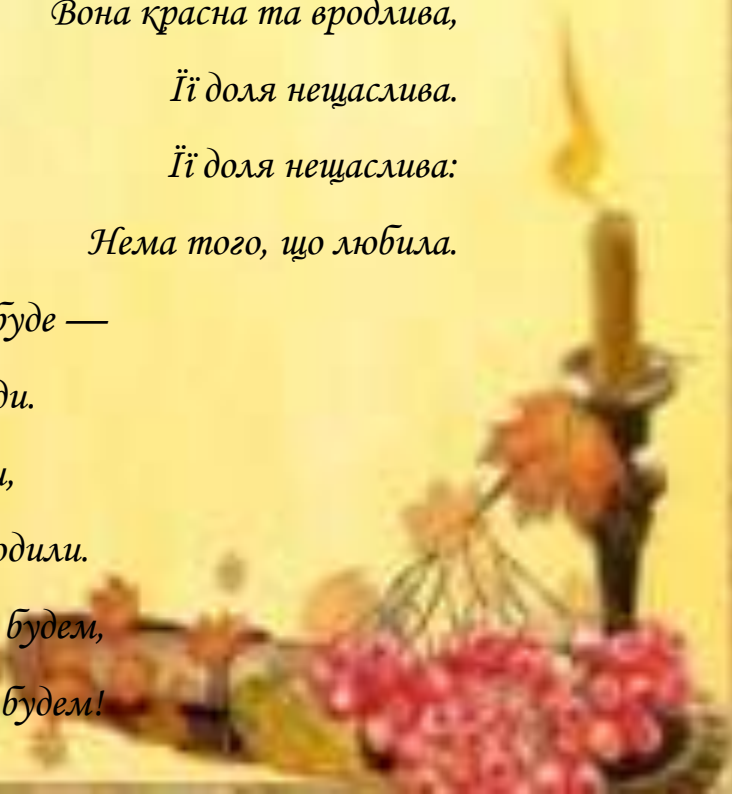
Розраяли вражі люди.

Розраяли-розсудили,

Щоб ми в парі не ходили.

А ми в парі ходить будем,

Як любились, так і будем!

У своєму романі Ліна Костенко підносить роль митця в історії. Маруся Чурай, дівчина з Полтави, стала душею України, оскільки пісенним словом виражала найглибинніші думи свого часу. З іншого боку, вона з своїм поетичним словом була й совістю людського існування.

«...Погортайте сторінки сивих віків, вчитайтеся в прості і хвилюючі слова пісень, віднайдіть золоті ключі мелодій – і вам відкриється багато поетичних таємниць, ви почуєте голоси великих творців, імена яких розгубила історія, та так розгубила, що вже навряд чи її знайдемо багатьох сіячів, чия поетична нива, ставши народною, квітує по всій землі українській. І тільки інколи, крізь тумани часу, окреслиться схожа на легенду постать творця. До таких легендарних постатей і належить славнозвісна народна поетеса Маруся Чурай».

Три віки ходять пісні, приписувані Марусі Чурай, по нашій землі, три віки любові вже подаровано людям.

А попереду – вічність, бо велика любов і велика творчість невмирущі.

Михайло Стельмах

Використані джерела

Віють вітри, віють буйні (Маруся Чурай). [Електронний ресурс]. - Режим доступу : [www. parta. com. ua](http://www.parta.com.ua) .- Дата доступу 24.03.2015.

Костенко Л. Маруся Чурай: Історичний роман у віршах / Л.В.Костенко.- Київ, 1979.

Ліна Костенко – Маруся Чурай (Аналіз). [Електронний ресурс]. - Режим доступу : ukrclassic.com.ua.- Дата доступу 24.03.2015.

Маруся_Чурай. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : uk.wikipedia.org/wiki/. - Дата доступу 24.03.2015.

Маруся Чурай. - Ліна Костенко. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : www.ukrcenter.com. - Дата доступу 24.03.2015.

Пісні Марусі Чурай. Легендарна поетеса з Полтавщини. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : school.xvatit.com.- Дата доступу 26.03.2015.

Пісні Марусі Чурай. “Віють вітри”, “За світ встали...” [Електронний ресурс]. - Режим доступу : zpo.if.ua. - Дата доступу 24.03.2015.

Романтичний характер пісень Марусі Чурай. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : [www. br. com. ua](http://www.br.com.ua). - Дата доступу 26.03.2015.

Степаненко М. Маруся Чурай. Трагедія безсмертної українки. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : storinka-m.kiev.ua .-Дата доступу 27.03.2015.

Українська Сафо // М. Слабошпицький. З голосу нашої Клію. К.,1993. - С.209- 211.

Чурай Маруся – Твори: Поезія. Поеми. Вірші. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : [ukrlit.org /churai_marusia/tvory](http://ukrlit.org/churai_marusia/tvory).- Дата доступу 27.03.2015.

